

Darko Friš, ur., **Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote**. Pregled zgodovine KSKJ 1894-1994, Izseljensko društvo Slovenija v svetu, Založba Ilex, Ljubljana 1997, 294 str.

Raziskovanje slovenskega izseljenstva dobiva zadnja leta vse večji obseg. Na eni strani ga pogojuje delovanje Inštituta za slovensko izseljenstvo, ki je nedavno proslavil deseto obletnico, na drugi pa vrsta posameznikov, ki se tem vprašanju posveča sistematično: Poleg nujne konkurence je tako poskrbljeno tudi za pluralnost pogledov, predvsem pa je odpravljena privilegirana, ki je bila značilna za to problematiko in je imela tudi nekatere neznastvene poteze.

Knjigo *Prvih sto let Kranjsko slovenske katoliške jednote* so napisali Darko Friš, Bogdan Kolar in Andrej Vovko, trije uveljavljeni raziskovalci, ki jih odlikuje delo na arhivskem gradivu. Niso kolektivni, ampak individualni avtorji in je delež vsakega izmed njih jasno razpoznaven.

Kranjsko slovenska katoliška jednota je ne samo najstarejša slovenska bratrska podporna organizacija, ampak ena najbolj legendarnih slovenskih izseljenskih organizacij v ZDA in Kanadi. Težko jo je natančno opredeliti ali pa pokazati paralele v matični domovini, saj v mnogočem spominja na bratovščino, vzajemno zavaovalnico in zvezo narodnih društev. Opredeljujejo jo teritorij, vera in narodnost. Člani posameznih društev so se označevali kot bratje in sestre. Njena osnovna naloga je gojitev narodne vzajemnosti na katoliški podlagi. S pozornostjo, ki jo je namenjala slovenskemu delavcu in njegovi družini v stiski in težkih trenutkih, je svojevrstni simbol samoorganiziranja Slovencev v izseljenstvu.

Uvodni del sta s pregledom zgodovine Slovencev v ZDA in v Kanadi prispevala Darko Friš in Bogdan Kolar. Naslonila sta se predvsem na literaturo. Darko Friš očitno sprejema mnenje, da so prvi prišli tja z našega ozemlja protestantje. Glavni val je bil med leti 1870 in 1924, posebno vprašanje pa je seveda politična emigracija po II. svetovni vojni. Slednja je še bolj zaznamovala slovensko skupnost v Kanadi, saj se je iz begunskih taborišč v Italiji in Avstriji vanjo naselilo okoli 7500 ljudi, ki se jim je kasneje priključilo še okoli 15.000 bolj ali manj ekonomskih emigrantov.

Darko Friš je napisal zgodovino Kranjsko slovenske katoliške jednote v letih 1894 - 1924. Ob navajanju konkurenčnih organizacij šele vidimo, kaj je KSKJ dejansko pomenila. Ob spremljanju njenega nastajanja in razvoja – pristop je tako kronološki kot problemski – preseneča aktivnost ljudi, katerih priimki kažejo na belokranjsko in kočevsko poreklo. Presenečenje vidimo namreč v dejstvu, da so njihovi rojaki doma, z izjemo Metličanov kot meščanov, zaostajali v tem pogledu za ostalimi slovenskimi regijami. Glede na valutne in gospodarske spremembe, ki so jih v tem času doživele ZDA, je bralec na nekaterih mestih v zadregi pri vrednotenju finančnih razmer. Razveseljivo pa je, da je organizacija zaradi tako objektivnih kot subjektivnih razmer sicer zašla v težave, ni pa doživljala defraudacij. Posebno pozornost zasluži uveljavljanje žensk v njej. Težav z njimi v sicer tako razvpiti odprtosti ameriške družbe skoraj ne bi pričakoval. Ni najboljša primerjava, toda združne hranilnice in posojilnice so v tem času uspele v stari domovini prav po njihovi zaslugi. KSKJ tudi niso zlomila tako verska kot politična nasprotja, ki se jim slovenska kolonija tako pod vplivom stare kot nove domovine ni znala in mogla izogniti.

V poglavju, ki ga je prispeval Bogdan Kolar in je v njem zaobjetih naslednjih sedemdeset let KSKJ, preseneča njena vitalnost. Ker je bilo priseljevanje v ZDA ustavljeno, je organizacija z ambicioznostjo, novimi prijemi in posebno pozornostjo mladim dosegla številčno in finančno rast. Nekoliko nenavadno se nam zdi, kako pomembno vlogo je pri tem imel šport. Očitno so dotlej ameriški Slovenci ekonomsko že toliko napredovali, da so si ga lahko privoščili. Bralec skoraj z navdušenjem spremlja leta gospodarske krize, ki jih je organizacija čutila, niso pa je bistveno prizadela. Vsekakor je bilo vodstvo izredno modro in sposobno. V letošnjem letu, ko proslavljamo 50-letnico priključitve Primorske, človek rad prebira vesti o razkrinkavanju fašističnega nasilja nad primorskimi Slovenci, na kar bodo prireditelji simpozijev v Sloveniji skoraj gotovo pozabili. Posebna vprašanja se bralcu porajajo, ko se seznanja z delovanjem med II. svetovno vojno in po njej. Bolj kot asimililacija, ki se ji ameriški Slovenci niso mogli izogniti, preseneča njihova prizadetost zaradi domačih razmer. Tako resolucija iz avgusta 1942, poslana predsedniku F. D. Rooseveltu, izhaja iz Združene Slovenije in zahteva obnovljeno Jugoslavijo kot federacijo. Tudi dejstvo, da je bilo med II. svetovno vojno v različnih vojnih službah nad 4500 članov Jednote in da jih je preko 140 izgubilo življenje, doma še ni dobilo ustreznega prostora v sintetičnih pregledih.

KSKJ je bila organizirana kot zveza preko 250 lokalnih društev, ki so imela različna imena. Povezovala so jih le zaporedne številke, ki so jih dobila ob ustanovitvi. Andrej Vovko je v knjigi prispeval analitični prikaz delovanja društva iz Clevelanda, ki se je imenovalo Društvo Kristusa Kralja KSKJ št. 226, v letih 1928 - 1945. Ta leta predstavljajo obdobje, ko ni bilo doseljavanja. Zato kljub izredni delavnosti in iznajdljivosti ni nikoli postalo vodilno po številu članstva. Vovkov prikaz je še posebno zanimiv, ker nam preko delovanja clevelandskega društva osvetljuje delo osrednje zveze z lokalne strani ali od spodaj navzgor, kot tudi meddruštveno sodelovanje. To je potekalo preko nekaterih skupnih prireditev, predvsem pa z izmenjavo gostov. Ob ustanovitvi novih so ta prejela od sosednjih, že obstoječih, denarno darilo. Poleg solidarnostnih obveznosti je društvo posvečalo pozornost športu in gledališču ter zabavnim prireditvam. Zadnji dve zvrsti sta imeli tudi ugodne finančne učinke, vendar tudi kali sporov. Društvo Kristusa Kralja je tako najbolj prizadel uspeh ob uprizoritvi Pasijona leta 1930, saj so si zasluge zanj različno razlagali. Treba se je namreč zavedati, da je večletno uprizorjanje Kristusovega trpljenja prineslo društvu izjemen sloves. Zanimivo je dejstvo, da je društvo s tako zvenečim naslovom namenjalo razmeroma malo pozornosti verskemu življenju svojih

članov. Očitno z njim ni bilo težav, kar je ob nadzoru s spovednimi listki dokaj nenavadno. Društvo je svoj patriotizem med II. svetovno vojno izkazovalo z finančno pomočjo vojakom – članom na bojiščih in nakupovanjem državnih vojnih obveznic. Dva člana sta padla.

Kranjsko slovenska katoliška jednota je ob svoji stoletnici nedvomno zaslužila monografsko obdelavo. Iz skromne organizacije, ki so jo ustanovili slovenski duhovniki za zaščito svojih rojakov v primeru nesreče, bolezni in smrti, je zrastle v mogočno laično organizacijo, ki je presegla namen ustanoviteljev. Svojih članov ni povezovala le v nesreči, ampak tudi v veselju. S kulturnimi in družabnimi prireditvami je ohranjala med njimi vez slovenstva, ki je presegala jezikovno znanje govornice stare domovine. V ključnih momentih naše novejšje zgodovine, med II. svetovno vojno in po njej, kot tudi ob slovenski osamosvojitvi, je bila pomoč naših ameriških rojakov resnično izjemna. Ne samo zato, ampak zato, ker obravnava naše rojake, bi morali poglobitni izsledki knjige najti pot tudi vsaj v srednješolske učbenike.

Knjigo je skrbno uredil Darko Friš. Pri tem je imel nedvomno nemalo težav, tako načelnih kot praktičnih. Pristop avtorjev ni povsem izenačen, saj imamo pred seboj tako sintetične kot analitične članke. Slednji so nekoliko težje berljivi, saj "posamezna drevesa zakrivajo gozd". Osebe, ki nastopajo v knjigi, imajo imena in priimke pisane na različni način. Opaziti je dediščino iz domovine (nemški način zapisovanja), kot tudi že amerikanizacijo. Mogoče bi prav prišel tudi majhen terminološki slovarček: uradniki KSKJ so očitno odborniki... Na koncu ima knjiga tudi osebno in krajevno kazalo, kratko so predstavljeni tudi avtorji.

Stane Granda